

Az igazán nagy ügyek

A mi kis ügyeink

Fut a szemünk a térképen, és egy kis ország kis településére talál: Hévíz. Ez a film, *A mi kis ügyeink* kezdő képsora. Tapogatjuk az ország testét, és vér serken ki a kezünkől. Kis csepp vér, de mély, alattomos sebet hagy. Kis ország, kis települések és kis ügyek... Kit érdekel mindez? Talán magunkat se, akik ennek a kis országnak kisebb-nagyobb településein élünk, és kisebb-nagyobb ügyek ügyis mindennaposan frusztrálnak bennünket. Voltaképpen ezek a kis ügyek az igazán nagy ügyek, egy egész kis ország, s nem pusztán egy kis település nagy ügyei. Erről szól Magyar József filmje.

Ha a jövő történésze a hetven-nyolcvanas évek Magyarországot kívánja tanulmányozni, biztosan rátalál majd a dokumentumfilmekre, ezek a jelenkor legjobb krónikái és a dokumentarista filmművészek a legjobb krónikásai. Hogy miért a leg-hitelesebb és egyben a „legteoretikusabb” műfaj a dokumentumfilm? Vannak időszakok, amikor maga a valóság kíván „fekete-fehér” ábrázolást, hiszen a tények, úgymond, maguktól beszélnek. Ilyenkor a valóság valószínűtlenebb a fikciónál, de egyben mélyebbről feltárulkozó és meg-rázóbb erejű is annál, s ezért gyakran a játékfilm nem egyéb filmes játéknál. Szinte hihetetlen, hogy a valóság ennyire „doktrinér” legyen, ennyire nyíltan és összegeződve hordozza az ellentmondásokat, ahogy a köznyelv ezt az esetet az állatorvosi ló példáján ismeri. A dokumentaristának egyéb dolga sincs, „csak” megtalálni, megszerkeszteni és hagyni beszélni magát a valóságot. Kovács András — immár *Valahol Magyarországon* címen vetített — fél-dokumentumfilmjéről jut az eszünkbe, hogy amennyiben filmje dokumentum, annyiban „igaz” is, de amennyiben „játék”, úgy — József Attilával szólva — legfeljebb csak „valódi”, ott válik erőtlenebbé,

„Ujjunk begyéből vér serken ki,
Mikor téged tapogatunk,
Te álmos, szegény Magyarország,
Vajjon vagy-e és mink vagyunk?”

„Bizonyos szintű embereknek már nem mernek szólni”

Szabó Árpád felvétele

ahol maga beszél és nem hagyja a nyers valóságot megszólalni. Talán nagy igényű politikai publicisztikájának, féljátékfilmjének sorsa utal egyben a magyar játékfilm lépéshátrányára is: nem a „nagy ügyeink” összegezésénél tartunk még a közelmúlt és a félmúlt betakarításánál a filmművészetben és a politikatörténetben sem, hanem csak a „kis ügyeink” tükrébe nézésnél, ebben látjuk meg manapság a legtalálóbban a nagy, országos és sorsfordító ügyeinket.

Magyar József filmje tiszteli ezt a mai magyar valóságot, és hagyja megszólalni. Nem megy vissza még

a közelmúltba sem, a jelenkor krónikása akar lenni, s vállalja, hogy azt a valóságot mutassa be a dokumentarizmus eszközeivel, amely hihetetlen és ezért igaz. Csak az ilyen kis ügyek hordozzák ugyanis a nagy ügyeket, filozofikusan szólva: az ellentmondások klasszikus megjelenési formáit. A dokumentarista művész persze nem filozófál, hanem kimetszi a társadalom mély szövetének egy kis darabkáját, és közli: a vizsgálat eredménye pozitív, olyan kóros szövetet talált, amely az egész társadalom betegségére vall. Nem egy kis település szűk világában dülnek viharok, nemcsak a hévízi tó beteg és szorul gyors mentőakcióra, hanem a társadalom alapszövege, a „kispolitikák” világa. Ahogy a film egyik szereplője — egy tanácsstag — mondja indulatosan: „gyalázatos ügyek” játszódnak le sorozatban Magyarországon kelettől nyugatig. Ilyen „kis” ügyek mind, s miattuk kis sebek tömegéből vérzik a kezünk, amikor hazánk testét tapogatjuk.

Az elmondott és az elmondható történet nagyon egyszerű. Hévízen egy építési engedély kiadása kapcsán jogsértés történt, az esetet a KNEB feltárta, és a megsértett jogrendet helyreállították — a házat lebontották. Ennyi lenne a hír az újságokban, amelyek tömegével találkozunk kis napihírekben, s nem is nézünk — és nem is láthatunk — mögéjük. Hogy mit jelenthet ez a napihír az életben, érzelmekben és indulatokban, mindennapos konfliktusokban, azt a saját tapasztalatainkból tudjuk. Ha a film csak annyit tenne, hogy felidézne és feldúsítaná bennünk saját élményeinket és frusztrációinkat, már ezzel is a jelenkor krónikása lenne a történelem alulnézetben logikája alapján. I jóval többet tesz ennél, hiszen ahogy feltárul előttünk az elmondható történet, úgy tágul a történet optikáj. helyiből országossá. Megjelenne, ugyanis a „véletlenek”. Tiszta véletlen ugyanis, hogy a jogsértés alapján felépült épület, a „Giulio bár” egy fiatalember tulajdonában volt, akinek — társával együtt — volt 3—4 milliója az építkezésre; még nagyobb véletlen, hogy az apja a megyei pártbizottság titkára volt, aki véletlenül ismerte a hévízi kórház igazgatóját, aki egyedül adhatott engedélyt arra, hogy a hévízi erdő védett övezetében éjszakai bárt építsenek.

Ezek valódi véletlenek, mert az nincs, ami jogilag nem bizonyítható, s egy község vergődik a véletleneknek ebben a hálójában. A reménybeli ifjú bártulajdonos és a (volt) megyei párttitkár — ha nem is jogos, de jogszerű — felháborodása refrénként tér vissza a filmbe: ők mindent a jogszabályok szerint intéztek, nekik senki se szólt, hogy itt jogsértésre került sor, s ezért most, a bontás után, perelik a községen a pénzüket, azt a négy milliót. Fiat justitia — pereat mundus, mondaná erre a latin, azaz éljen

a jog, pusztuljon bár a világ! A jogsértő ítéletet a községi tanácsbírók írta alá, akit ezért a KNEB-kvizitálást után áthelyeztek, a jogrendet helyreállító határozatot pedig az új tanácsbírók. De a bontással csak több probléma keletkezett, mert a tornateremre a pénzt apránként, téglalagként összegyűjtő község fizeti ki a kártérítést. A harag erre a két tanácsbíróra zúdul, az emberek szemében nyilvánvalóan ők a felelősök, ők pedig nem mondhatják — bár ez az igazi történet —, hogy „parancsra tettem”. S máris itt vagyunk az elmondható történet határainál, amelyet csak sejtet az új tanácsbírók kifakadása az ifjú, reménybeli bártulajdonos a saját jogait elhadaró szövegére: „nem mertek az apukája miatt szólni”, hiszen „bizonyos szintű embereknek már nem mernek szólni.” De ez még csak az igazság kisebbik fele. Az igazi történet az, hogy „bizonyos szintű” emberek nem restellnek a fiacskájuk miatt szólni, s a megfélemlített emberekből álló helyi apparátus nyomban mozgásba indul és „önként” meghozza a jogsértő határozatot. Ezért az elmondhatatlan történetért volt érdemes a filmet megcsinálni.

Ami az elmondható történeten túl kezdődik, az a helyi hatalom szociográfiája. Helyesebben szólva talán inkább „mikropatológiája”, hiszen a látéletet és a diagnózist olyan súlyos, hogy a beteg helyi társadalmat kórházba kellene utalni, sürgős kezelésre. Persze nem a hévízi kórházba, mert a tóval együtt — amely csak áldozat — a kórház is gyógyításra szorul. Nem a nagy társadalmi visszhangot kiváltott tüzeset miatt, amikor a kabinrendszerek elégték, s a feltárt visszaélések és gondatlanságok büntetéseként — újabb véletlen — a kórház egy olyan vezetőjét is elítélték, aki a „Giulio bár” ügyének is egyik főszereplője volt. Ezeknek a „véletleneknek” a halmozódása most a „megbántott” emberek megdöbbenésével és nem-értem-kérem szövegeivel kontrasztos, a helyi hatalom Pilátusai mossák a kezüket, és a jogrend megsértése számonkérésének időszakában, az igazság pillanatában nem tudnak semmiről.

A száj bezárul, csak az arcok beszélnek az informális birodalomról, az igazi helyi hatalomról. Elejtett megjegyzések, nem akart kifakadások, feltörő indulatok jelzik csak, hogy ki az úr a háznál, hol lakozik és milyen eszközökre hagyatkozik az igazi helyi hatalom. A fölülről jövő telefonok világa ez, amely eldönti építési engedélyeket és emberi sorsokat, de sohasem vállalja önmagát, nem hivatkozható és felelősségre sem vonható. A központokban ülő, törvényen kívüli lovag néha a törvény kemény szabályaival szemben meneszti helyi katonáit, „mezei hadait”, s az ilyen hadjáratok is eleve bekalkulált veszteséggel járnak közülük. Az egyetlen

szerelő a filmben, aki az igazi történetről beszél, s aki a tiszta beszédet vállalva megszólal, egy ilyen kalkulált veszteség áldozata: a volt tanácsbírók.

Az új tanácsbírók csak szárazon közli, mintegy önvédelmében pajzsként maga előtt tartva, azt a felmondatot, hogy felsőbb körökben előkészítették és kikényszerítették a jogsértő határozat kiadását. A régi tanácsbírók indulatosabban szólal meg, és szavai is súlyosabbak, hiszen — ahogy meggyötört arca is mutatja — az ő karrierjét törte meg mások jogsértő vállalkozása. Vergődését jól magyarozza, hogy olyan tragikus szituációba sodródott, amelyből számára nincs pozitív kiút: vagy aláírja a jogsértő határozatot, akkor pedig neki kell szembenéznie az (esetleges) felelősségvállalással, vagy pedig állását, egzisztenciáját veszti a helyi kiskirályokkal való reménytelen konfliktusában. Napjaink mindennapi konfliktusainak egyik alaptípusa ez, a kisemberek megpróbáltatásainak, jól ismert kálváriájának modellje, amelyben még a várva várt elégtétel is elvétetik, hiszen a jogsértés leleplezése nem az igazi elkövetőket bünteti, hanem a megfélemlített kishivatalnokot.

Ha nem mindenre egyformán érvényesek a törvények, az a régi tanácsbírók vallja és esete tanúsítja, akkor a (helyi) társadalom kétfelé válik szét: a jogon túli jogosultságok hasznélvezőire és azok kárvallóitaira. A filmet ezek ellentéte feszíti, így körvonalazódik az elmondhatatlan történet is, de végül is a „nyomozás” ebben az ügyben lezáratlan és lezárhatatlan. A nyomok nem utolsósorban a kórházi főorvoshoz vezetnek, aki saját maga is az informális birodalom egyik „terminálja”, s egész mentalitása arról tanúskodik, hogy „megértő módon” él. Mi sem természetesebb számára, mint a fölülről jövő telefonok által kormányzott világ, túl a megye határain is, egészen addig, hogy „melyik apa nem segíti a fia boldogulását?” Az informális birodalom kézenfekvő realitása a másik oldalról is, hiszen, mint az új tanácsbírók jelzi, az „utca emberének” eszébe sem jutna, hogy a védett erdőszámban felépítendő disco-bárra kérjen építési engedélyt.

Hát ilyenek vagyunk. A kettős világra jól szocializáltak; és találó arcképek ez a film, velünk hagyva a kínzó kérdést: végül is hány értékrend, hányféle erkölcs és hatalom, miféle jogrend van nálunk, ha a helyi hatalmi és érdekviszonyok jól rejtőzködő világa diktál, és a látható viszonyok sokszor csak paravánként szolgálnak az informális birodalom álcázására? Alságok kusza szövevénye vesz bennünket körül, s gyakran a „fortélyos félelem” és nem a jogrend az igazi mozgatóerő a tetteink, sőt a gondolataink mögött. Ezért igazán nagy ügyek az ilyen kis ügyeink,

hiszen minden út Rómába, azaz ahhoz a kérdéshez vezet, hogy ki védi meg a hévízi tavat, s ki védi meg a mindannyiunkat jelképező tanácsbírókat, magyarán a közérdeket és a jogrendet a helyi hatalmasságok informális birodalmában? A film és a valóság egyaránt a jogállamiság múlt századi ideálja után kiált, amely ma aktuálisabb, mint bármikor, hatalommegosztás és társadalmi ellenőrzés, jogok és garanciák kellene az állampolgárok és közösségek számára az informális birodalom kiiktatására, félhomályban cselekvő alakjainak éles fényvel való megvilágítására.

Hévízen jogsértés történt, s a film kemény, izgalmas és tanulságos jogbeszámoló erről a jogsértésről. De mi sem egyértelműbb annál a film végén, hogy az igazi jogsértés nem a „Giulio bár” építési engedélyének kiadása volt, hanem az, hogy kétszer is, még hozzá ellentmondóan, a közösség feje fölött döntöttek — hiszen a lebontást is a megye „javasolta”, bár a helyi tanács „rendelte el” —, de mindenképpen a közösség számlájára. Így válik ez a film napjaink társadalmi drámájává, a fájdóan hiányzó demokrácia hétköznapi drámájává. A települések kisléptű konfliktusaiban mutatja fel a kis ország egész téképén azt, hogy nem szabad már „a régi módon kormányozni”, s hogy a kormányzottak nem tudnak már „a régi módon élni.”

Magyar József filmje nem panasznap, nem a negatív hősök tobzódása, hanem új karakterek jelentkezése is a kispolitika színpadán: az új tanácsbíró, aki tudja már, hogy szívszorító és infarktuszba kergető konfliktusait felfelé is meg kell vívnia, és a régi tanácsbíró, akinek már eleve van az informális birodalom árnyjátékaiból, és indulatosan, de jól artikulált és argumentált mondatokban végre „kinyitja a száját”. Felesleges pátoz nélkül elmondhatjuk, hogy újfajta emberek, ha tetszik, hősök ők, a tiszta homlokú közérdek és a nyiladozó demokratizmus első képviselői. A film záró képsorain már a megsértett jogrend teljesebb helyreállítását is látjuk, a pártbírók búcsúzik a politikai szintől, amely szavai szerint is újfajta, egységes vezetést kíván. De a film még ezelőtt bemutatja a falugyűlés, mint demokratikus fórum, heves vitáját, s kiállítja az ilyen fórumok születési bizonyítványát. Csekély vigasz, de mégis halvány reménysugár ez a mai világban, amikor a filmekben és körülöttünk a világban inkább az aggodalom és a szorongás dominál, mint a bizalom és a bizakodás.

ÁGH ATTILA

A mi kis ügyünk — magyar dokumentumfilm, 1987. Rendezte: Magyar József. Dramaturg: Gere Mara. Kép: Ónody G. György. Hang: Szűcs Péter. Vágó: Somló Mária. Zenei szerkesztő: Szigeti Ágnes. Gyártó: Movi.